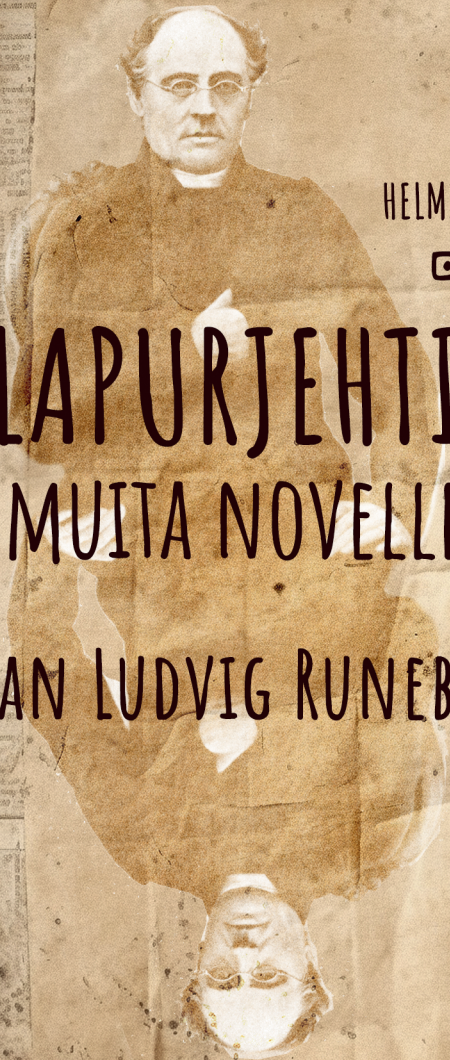

HELMIVYÖ

SALAPURJEHTIJA JA MUITA NOVELLEJA

JOHAN LUDVIG RONEBERG

Salapurjehtija

Johan Ludvig Runeberg

Salapurjehtija

ja muita novelleja

Suomensi Aatto Suppanen

Kustantamo Helmivyö

Turku 2024

Johan Ludvig Runeberg: *Salapurjehtija ja muita novelleja*

Toim. Juri Nummelin

Alun perin julkaissut Söderström, 1884.

ISBN 978-952-7469-45-3

Painopaikka: BoD - Books on Demand, Norderstedt, Saksa

SISÄLLYS

6 Juri Nummelin: Lukijalle

9 Joulunaatto luotsinmajassa

18 Salapurjehtija

54 Tulipalo

118 Odotus

145 Keräjäsankari

172 Linnavangit

179 Puutarhuri-vanhuksen kirjeitä

Johan Ludvig Runeberg novellistina

Johan Ludvig Runeberg tunnetaan nykyään kenties parhaiten Fredrika Runebergin puolisona. Sukupuoliroolit ovat kääntyneet ylösalaisin, mutta kummankaan teoksia ei varmaankaan kovin paljon oikeasti lueta, vaan Fredrikan tunnettuuskin perustuu leivokseen, jonka hänen sanotaan keksineen.

Fredrikan puoliso Johan Ludvig on kuitenkin Suomen kansallisrunoilija ja aikoinaan hän oli yksi Suomen tunnetuimpia kirjailijoita, jonka merkitys kansalliselle itseyttämykselle on ollut suuri, vaikkakaan ei aina välttämättä myönteinen nykynäkökulmasta katsottuna. Runebergin tuotantoon kuuluu vähäväkisen kansan ihailua ja raadannan täyttämisen elämän romantisoimista, mikä taas on tarkoittanut epätasa-arvon hyväksymistä. Samalla Runeberg on luonut kuvan, jonka mukaan köyhät ihmiset kokevat vääjäämätöntä ja vilpittöntä isänmaanrakautta Suomea kohtaan. Ruotsin ja Venäjän väliseen niin sanottuun Suomen sotaan sijoittuvat Vänrikki Stoolin tarinat taas on ollut yksi lenkki pitkässä merkityksenantoketjussa, joka on tarkoittanut Suomen historian nä-

kemistä sotien ja sotaisen mieheyden viitekehyksessä.

Runeberg ei kuitenkaan ollut pelkästään sotainen romantikko. Hiukan toisenlaisen kuvan voi saada hänen harvoista novelleistaan, joista nyt on käsillä ensimmäinen yksittäislaitos yli sataan vuoteen — edellinen laitos ilmestyi nimellä *Suorasanaisia runoelmia* vuonna 1884 (toisin sanoen tekstien genreluokittelu on elänyt vuosikymmenten varrella). Novellit on suomeksi yleensä julkaistu vain osana Runebergin koottuja teoksia. Novelleissa näkyy porvari- ja pikkuvirkamiesten, kalastajien ja salakuljettajien pikkukaupunkilaismaailma, joka on kaukana Vänrikki Stoolin tarinoiden melskeestä tai Hannan ja Joulullaan kaltaisesta perhe-epiikasta.

Toki perheet Runebergin novelleissakin esiintyvät, kuten kokoelman aloittavassa tarinassa “Joulunaatto luotsinmajassa”, jossa vanha merimies eksyy yöllä luotsinmajaan viettämään joulua idyllisessä lämmössä. “Salapurjehtija” puolestaan kuvailee salakuljettajan arkea humoristiseen sävyyn. “Tulipalo” on humoristinen tarina, jossa koulupojat ottavat kiinni rosvoja ja joutuvat samalla tekemisiin paikallisen leipurin lampaiden kanssa.

“Odotuksessa” nuori nainen tiirailee satamaan laivoja ja odottaessaan tietyn laivan palaamista satamaan. Novellissa esiintyy nykylukijasta salaperäinen sana “kukunpelaaja”, jolla viitataan tuolloin suosittuun cuccu-nimiseen korttipeliin. Se tunnetaan myös nimellä “käki”. Sen

sijaan en ole saanut selville, millainen on pelissä tehtävä “husu-isku”.

Oudosti nimetty “Keräjäsankari” kertoo talvikäräjillä käytävästä oikeudenkäynnistä. Sen toisena osapuolena on vanha eversti (novellissa översti), joka on liian inokkaasti haalinut maata itselleen. “Linnavangeissa” murhapolttaja ottaa nuoren miehen apulaisekseen. Kokoelman päättävä “Puutarhuri-vanhuksen kirjeitä” on koskettava pienimuotoinen kuvaus nuoren lapsen kuolemasta.

Runebergin novellit ovat monin tavoin vanhentuneita, mutta ne voivat tarjota vaihtoehtoisia näkymiä Suomen kansallisrunoilijan tuotantoon ja joka tapauksessa antaa hyvän kuvan siitä, millaista 1800-luvun puolivälin ruotsinkielinen kirjallisuutemme oli.

Teoksessa on käytetty Aatto Suppasen suomennoksia sellaisenaan eikä kieliasuun ole pyritty puuttumaan. En ole valitettavasti onnistunut selvittämään, missä Runebergin novellit on alun perin julkaistu.

Turussa 14.3.2024

Juri Nummelin

Joulunaatto luotsinmajassa

Metsästysinnoissamme olimme liian kauan viipyneet saaristossa, niin että vastatuuli ja myrsky sitte suureksi mielipahaksemme estivät meitä pääsemästä kotiimme kaupunkiin ennen joulunaatto-ilttaa, niinkuin tietysti olimme aikoneet. Tuuli meitä kuljetteli koko illan aavalla merellä semmoisessa ilmassa, joka olisi ollut vaarallinen suuremmallekin veneelle, kuin meillä oli, ja erittäin ikävä, joll'ei yksi mies joukossamme olisi iloisuudellaan ja kertomuksillaan osannut jonkin verran haihduttaa tyytymättömyyttämme.

Hän oli ulkomaalainen kapteeni, jonka oma laiva oli jäänyt talveksi meidän satamaamme. Häntä viehätti vähemmin kuin meitä muita aatto-illan viettäminen mantereella, sillä hänellä ei ollut ketään sukulaisia, jotka olisivat häntä odotelleet joulupuurolle ja -tortulle. Sitä paitsi oli hän, mitä me muut emme olleet, ihan karaistunut kaikkea tuulta, kylmää ja vettä vastaan, niin että hän, istuessaan tuossa oman veneensä perässä, tuskin olisi viitsinyt kumartua, vaikka päälakensa olisi joka aallon harjalta kuuhun koskenut.

Purjehduksemme ei kumminkaan ollut vähääkään hupaisa. Me luovimme, laskien aina puolen tai kolmeneljättösoaa peninkulmaa edestakaisin, mutta pääsemättä hiukkaistakaan etemmäksi, sillä ankarat laineet painoivat aina saman verran alaspäin, kuin purjeet vetivät kohti kaupunkia. Vihdoin luovuimme mantereelle pääsemisen toivosta kokonaan ja päätimme laskea yöksi Luotsinsaarelle, eräälle jyrkälle, kuusia kasvavalle meren kalliolle, saadaksemme suojaa siellä olevasta luotsien majasta. Matkan päässä pilkkutti tuli sen ikkunasta, ja iloinen kapteeni laski veneen kiitämään sitä kohti hyvässä tuulessa.

“Kyllä nyt, hyvät herrat”, virkkoi hän, ottaen hyvän kulauksen kylmää punssia, “voi sanoa, että meillä on aimo tuuli. Ja kumminkin oli silloin yhtä hyvä, joll’ei paljoa parempikin, kun minä neljä-, viisivuotiaana poika-resuna ihan yksinäni purjehdin merellä. En ole vielä kertonut, että minun on ihan toisin kuin ihmislasten tavallisesti, sillä minä paremmin tiedän, mihinkä päin minun on luoviminen maailmassa, kuin sen, mistä olen tullut. Vaan samapa se. Kun olin noin viiden vuoden vanha — ja siitä pitäisi nyt olla noin kolmekymmentä vuotta, on minulle sanottu — olin eräänä yönä ulkona aavalla merellä niinkuin nytkin; se vaan erotusta, että silloin olin tuuliajolla, vaan nyt on kaksi eheätä purjetta ylhäällä, ja että silloin olin kylmästä kankeana, vaan nyt tuntuu läm-

mintä pikkuvarpaassakin. Hyvin vähän tuon ensi retkeni yksityisseikkoja muistan; mutta se pysyy mielessäni, että minut jätettiin yksinäni myrskyisen meren keskeen kalliolle ja että minä tahdoin päästä niiden jäljestä, jotka minut hylkäsivät, Pilkkonen pimeä oli silloin, niinkuin nytkin, ja kun koetin soutaa, riisti ensi aalto airot käsistäni. Miten kauan tuuli minua sillä lailla kuljetteli, en tiedä; mutta vihdoin jouduin hyvien ihmisten ilmoille. Niinkuin siis, hyvät herrat, näette, tiedän tuskin paremmin kuin Adamkaan, oliko minulla vanhempia vai ei. Ne, jotka olivat korjanneet minut ja saattaneet henkiin, olivat toimitaan salapurjehtijoita, vaan muuten varakkaita talonpoikia. Heidän luonansa elin ja olin osallisena heidän retkissään, kunnes parta alkoi kasvaa, ja silloin läksin merille erään kauppalaivurin mukana ja tulin rehelliseksi mieheksi. — Kas niin, keksi ulos, pitäkää vastaan! — Luulenpa, että paholainen näyttää minulle tietä kaikkien näiden kivien välitse.”

Vene oli lepättävin purjein lahdelmassa kallioiden suojassa; aljettiin oikoa kankeita jäseniä, haukoteltiin ja pudistettiin kylmä ruumiista. Kapteeni ja kaksi merimiestä jäivät venettä asettelemaan; me muut mennä kompuroidimme lämpimään tupaan.

Siellä oli joulu-ilo paraillaan. Iso valkea räiski takassa, valaisten huonetta, jossa lisäksi paloi pöydällä vielä yksi monihaarainen ja muutamia tavallisia kynttilöitä. Seinät

olivat täynnä verkkoja ja muita kalastusneuvoja: nurkkaan olivat valkoiset vuohet ja kilit kotoutuneet.

Asujamina oli tuvassa hyvin vanha mummo, joka pöydän päässä istuen laulaa hyräili virsikirjasta, keski-ikäinen mies vaimoineen ja viisi lasta, joista neljä piti kima-koita soittajaisia savikukoilla ja viides eli vanhin säästi rämisevällä puutorvella.

Kun astuimme tupaan, nousi isä ylös, polkasi jalkaa rähiseville lapsille ja nyykäytti ystävällisesti ja suoravai-
sesti päätään meille tervehdykseksi.

Mummo laski kirjansa pöydälle, otti lasit päästään ja katseli meitä tarkasti. “Mistä olette te, hyvät vieraat?” sanoi hän; “eikö teillä ole kotia joulunaattonakaan vai onko laiva tavaroineen meressä? Mutta ettepä ole ampuneet hätälaukausta luotsien tiedoksi; lempo viekoon, ette olekaan.”

Niin sanoen sylkäsi hän ryppyisiin hyppysiinsä, sieppasi karren kynttilästä, nousi ylös ja valasi hyvin likeltä kasvojamme. “Vai niin”, jatkoi hän, “mutta kylläpä jäniksen pitää olla kelvottoman valkoinen, että sitä viihsitään ajella näin myöhään joulunaaton iltana. Voipihan katsoa, mitä nyt saamme syötäväksi teille kaikille. Silakoita täällä kyllä on, Jumalan kiitos! ja Anna saa vähän paremmin puristella vuohien nisiä; mutta puuroa ei teille täällä kukaan rupea keittämään keskellä yötä.”

Sekä mummo että molemmat toisetkin saatiin kohta

rauhottumaan ruokapuuhistaan. Me riisuimme yltämme turkit, otimme lämmitykseksemme punssikupit, jotka tervetuliaisiksi tarjottiin hyvästä sydämmestä isäntävällekin ja heidän puoleltaan vielä paremmalla halulla tyhjennettiin. Kohta perehdyimme lämpimään tupaan ja aloimme voida siinä vallan hyvin. Vanhus valmistelihe toimittamaan meille makuusijoja ja kiirehti vuohien lypsämistä, kun satunnainen tapaus keskeytti hänen puuhansa ja sai aikaan seurauksia, joita emme osanneet aavistaakaan.

Veneesen jäänyt kapteeni oli vihdoin saanut kaikki järjestykseen, käärinyt kokoon purjeet, sitonut kiinni veneen, lähettänyt tavarat tupaan ja oli sanalla sanoen valmis viipymään yönsä saarella, Ennenkuin hän astui lämpimään tupaan pyssyineen, muisti hän, paremmin kuin me, ampua pois panoksen. Se laukaus se vaikutti emännän puuhissa käännöksen.

Vanhus kuuli pamauksen ja päästi välinpitämättömästi kädestään haahkan-untuvaisen tyynyn. “Kuulitteko”, kysyi hän peljästyneellä äänellä, “kuulitteko pamausta? Niinpä Jumala armahtakoon Junoa, joka ei malttanut jäädä talveksi Norjaan, vaan läksi kolisemaan salakareihin tähän aikaan vuodesta. Mene vesille, poika, ja pidä hyvästi luodetta kohti, että saat tuulta; me kyllä katsomme lapsia, älä niistä huoli; mutta jouduhan!”

Nuoremmat korvat kuin mummon voivat helposti

huomata hänen erehdyksensä. Hänen nelikymmen-vuotias ”poikansa” keskeytti hymyillen hänen kiirehtimisensä, sanoen puoleksi ujustellen, puoleksi sääliväisesti: ”Aina teidän korvissanne kummittelee, hyvä äiti; ja pamauksia varmaankin olette kuulevinanne, jos kärpänen pyrähtää haudallanne, kun kerran joudutte sinne lepoonne. Mutta jos oikein arvaan, oli se vaan jäniksensurma, jota joku herroista tyhjensi tämän saaren rannalla, eikä Junon kuusinaulaisen tykin ääni.”

”Niin, niin”, sanoi vanhus, ”ainahan nuoret ovat oleviinaan viisaat; mutta en minä ole hullu enkä mielettömistä vanhemmista syntynyt. Jumala mua auttakoon, mutta joulunaaton ilta, muiden ilohetki, on minun murheaattoni; en minä sitä saa paremmaksi, ja mitäpä voin minä, heikko nainen, tehdä? Mutta istuutukaahan tähän takkavalkean eteen, hyvät vieraat, niin kerron teille, mitä heikko nainen teki ja mitä hän siitä palkakseen sai.”

Me niin teimme, kuin mummo pyysi. Laivamiehemme ja nuori emäntä laittoivat illallista, lämmitellen meidän kylmiä eväitämme, ja mummo alkoi:

”Pitempi aika siitä jo on kulunut, kuin moni teistä, hyvät vieraat, muistaa, jos oikein osaan arvata kasvoistanne, kun minä erään tämmöisen joulunaaton iltana olin yksinäni tässä tuvassa. Saatanpa kyllä sanoa: yksinäni, sillä molemmat poikani, jotka juoksentelivat ympäri tuvaa, tarvitsivat enemmän itse apua, kuin kykenivät mi-

nuu auttamaan. Meri oli auki niinkuin nyt, ja vaikka nytkin kuuluu viheltävän nurkissa, on tämä tuuli kuitenkin vaan kuin ihmisen hengitystä silloiseen myrskyyn verraten. Me emme odottaneet yhtään venettä kotiin, ja mieheni läksi jo aikaisin kumppaniensa kanssa kaupunkiin, mennäkseen jouluaamuna kirkkoon ja ehkäpä myöskin saadakseen aatto-iltansa hauskemmaksiksi, kuin täällä olisi käynyt päinsä. Mutta silloin olin punakampi poskiltani kuin nyt, ja rohkeutta minulla oli niin paljon, että se kyllä naiselle riitti. Minä istuin lukien virsikirjaani, niinkuin nytkin teidän tullessanne tupaan, ja lapset olivat juuri saaneet illallisensa ja leikkivät pikku kapineillaan, joita olivat saaneet joululahjoiksi. Vanhempi, joka silloin oli kymmenvuotinen, vaan nyt on vanha ja viisas, purjehti kaarnalaivallaan pitkin tuvanlattiaa; nuorempi oli saanut veneekseen kalalaudan ja iloitsi siitä sekä lasisista helmistä, jotka mieheni oli lahjoittanut minulle ja jotka siksi illaksi panin pojalle kaulaan. Meidän siinä niin iloitessa kuului äkisti mereltä hätälaukaus. Jumala on antava minulle anteeksi sen, mitä väärin lienen tehnyt; mutta ei se minusta näyttänyt vääryydeltä. Vanhemman pojan otin mukaani pitämään etupurjeen nuoria, päästin veneen ja läksin merelle. Nuorempi tuli jäljestä rannalle, minä käskin häntä menemään tupaan; mutta hän pysyi paikallaan, itki ja huusi minua, kunnes ääntä ei enää kuulunut tuuleen ja merenkuohuun. Päästyäni karien kohdalle näin

tulta laivasta, joka laski pimeässä suorastaan pohjoiseen päin kareja kohti, niin että näytti siltä, kuin ei se koskaan ennen olisi käynyt meidän satamassamme. Minä ehdin ajoissa sinne, sain peräsimen käännetyksi alle tuulen ja laiva sukelsi kuin lohi karien ja kuohujen vieritse ja niinpä minä, vaikka olinkin vaan nainen, ilokseni vein vanhan Aadolf-herran suuren laivan eheänä satamaan. Ja ilolla kyllä sitä iltaa muistelin niin kauan, kuin elän, jos kaikki olisi kotona ollut, niinkuin olla olisi pitänyt. Kello oli neljä aamua, kun astuin jälleen tähän tupaan; minä toivoin saavani lepoa, mutta olipa se lepo pahempaa kuin äskeinen työ. Nuorempi poika oli poissa. Minä etsin häntä, lyhty kädessä, näiltä kallioiltamme koko yön ja huutelin häntä nimeltään kovemmin kuin myrskyn pauhu; mutta etsimiseni ja huutamiseni olivat yhtä turhaa, kuin olisin ollut meren pohjassa. Päivän koittaessa näin tyhjänä patsaan, johon toinen veneemme oli ollut sidottuna; en ole sen päivän perästä nähnyt venettä enkä poikaa, ja vene kyllä oli kullan arvoinen, mutta poika oli minusta rakkaampi kuin oma henkeni.”

Vanhus vaikeni ja hyrähti itkuun. Kapteeni oli tullut tupaan hänen kertoessaan, mutta näytti tuskin huomaavan, mistä puhe oli. Sen sijaan hän tarkkaan katseli seiiniä, tuvanlakea ja koko tupaa kaikkine kaluineen, mutta varsinkin vanhaa kalalautaa, joka riippui naulassa uunin luona. Se oli keskeltä melkein rikki kulunut, vaan kum-

**Meritarinoita, täyttymätöntä
rakkautta, koululaishuumoria,
oikeudessa sovittavia riitoja,
sentimentaalisuutta... Tätä kaikkea
on runoudestaan tunnetun Johan
Ludvig Runebergin novelleissa.**

**Salapurjehtija kokoaa yhteen
Runebergin novellien suomennokset,
jotka ilmestyivät alun perin vuonna
1884. Teoksessa on säilytetty Aatto
Suppasen käännösten vanhahtava ja
runollinen kieli. Teoksessa on myös
Juri Nummelinin lyhyt esipuhe.**

ISBN 978-952-7469-45-3

**KUSTANTAMO
HELMIVYÖ**

Kannet JT Lindroos

9 789527 469453